

Židia v listoch a publicistike Ľudovíta Štúra

Pavol Demjanič

Ľudovít Štúr žil a tvoril v dobe rozsiahlych spoločenských zmien. Sám sa pritom ako člen slovenského národného hnutia zapojil do vtedajšieho politického diania, ktoré bolo poznačené nielen stavovskou, ale aj národnostnou neznášanlivosťou. Z hľadiska slovenských dejín je v rámci tohto obdobia stredobodom pozornosti práve slovensko-maďarský konflikt a súčasne aj slovensko-slovanská spolupráca. Preto sú postoje Ľudovíta Štúra, ako aj postoje jeho súčasníkov k maďarským politickým predstaviteľom alebo k slovanským národom slovenskou historiografiou pomerne dobre spracované. Inak to je napríklad s poznaním slovensko-židovských vzťahov.

Aj pre Židov bola pritom prvá polovica 19. storočia obdobím rozsiahlych zmien, nepokojov a vnútorných sporov. V tom čase pôsobil v Bratislave Chatam Sofer (1762 – 1839) – významný rabín a predstaviteľ ortodoxného židovstva, ktoré sa vtedy začalo brániť proti reformným snahám židovských osvietencov. Okrem toho sa Uhorsko stalo cieľovou stanicou mnohých židovských prisťahovalcov z Haliče. Tí boli zaiste povzbudení aj zákonným článkom 29 z roku 1840,¹ ktorý im v Uhorsku otváral nové možnosti v podnikaní. Židia prestávali byť dôsledkom toho menšinou, ktorú bolo možné jednoducho prehliadnuť a aj keď sa do určitej miery od Nežidov stále izolovali, spájali ich prinajmenšom hospodárske väzby.

Cieľom tohto príspevku je preto pri príležitosti 200. výročia narodenia Ľudovíta Štúra a následného 160. výročia jeho úmrtia poukázať na jeho postoje k židovskej komunite, keďže táto problematika ostala v hlavných biografických a filozofických prácach o ňom doposiaľ nespracovaná.² Ako zdroj mi poslúžili predovšetkým vlastné listy a publikácie Ľudovíta

¹ *Zákonný článok 29/1840 o Židoch*. [online] Dostupné na internete: <<http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5225>>.

² OSUSKÝ, Samuel Štefan. *Filozofia štúrovcov I. Štúrova filozofia*. Myjava : Kníhtlačiareň Daniela Pažického, 1926 (strohé zmienky na s. 113, 117, 171 a 223); ČIŽEVSKIJ, Dimitrij. *Štúrova filozofia života*. Bratislava : Slovenská učená spoločnosť, 1941; GOLÁŇ, Karol. *Ľudovít Štúr. 1856 – 1956*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956; MATULA, Vladimír (ed.). *Ľudovít Štúr. Život a dielo. 1815 – 1856*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1956; RUTTKAY, Fraňo. *Ľudovít Štúr ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky*. Martin : Matica slovenská, 1982; JURÍČEK, Ján. *Ľudovít Štúr. Stručná biografija*. Bratislava : Tatran, 1971; HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. Martin : Osveta, 1988; SOJKOVÁ, Zdenka. *Skvitne ešte život. Kniha o Ľudovítovi Štúrovi*. Martin : Matica slovenská, 2006 (spomína iba pozitívne spomienky Hurbana na Židov v Turci počas revolúcie, s. 199); SEDLÁK, Imrich (ed.). *Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Martin : Matica slovenská, 1997; DUPKALA, Rudolf. *Štúrovci a Hegel*. Prešov : Manacon, 2000, 2. vyd.; DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr*. Bratislava : Kalligram, 2015. Čiastočne sa tejto problematike venoval H. Jakubík v tematicky širšie koncipovanom článku o obraze židovstva v slovenskej klasicistickej a romantickej literatúre – pozri JAKUBÍK, Henrich: *Obraz židovstva v slovenskej klasicistickej a romantickej literatúre*. In *Zborník mladých filológov Univerzity Mateja Bela I*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 1999. [online] Dostupné na internete:

<<http://web.archive.org/web/20071015150053/http://fhv.umb.sk/Publikacie/Mladi%20filologovia/Default.html>>

Štúra,³ ktoré som do príspevku spracoval chronologicky, aby bolo možné sledovať prípadné názorové zmeny.

Prvé zmienky Ľudovíta Štúra o Židoch, z ktorých však nemožno vyvodit' žiadne závery o jeho vzťahu k nim, sa nachádzajú v listoch adresovaných jeho blízkemu kamarátovi Pavlovi Čendekovičovi.⁴ V prvom liste sa devätnásťročný Štúr zmienil o nedostatku peňazí, kvôli ktorému nemohol Čendekovičovi, ktorý ho o to prosil, predplatiť Pavlom Jozefom Šafárikom vydávaný časopis *Světozor*. Spomínal pritom, že má aj menšie dlhy a nikto mu v tom čase nechcel požičať peniaze, aby mohol časopis predplatiť. Následne však dodáva, že „[n]yní když ze Kšiny přišel posel od něho na Světazor sem vzal peníze totižto na běh pulroční 1 zl. 30 xr. stříbra, které mu navrat' prosím“.⁵ Jozef Ambruš, editor zbierky listov Ľudovíta Štúra, napísal k danej vete do poznámky, že nevie, koho tým Štúr myslel.⁶ K danému listu sa však podľa Ambruša s veľkou pravdepodobnosťou viaže aj v archíve Matice slovenskej nájdený dodatok,⁷ v ktorom sa Štúr zmieňuje, že *Světazor* predplatil, ale trvalo mu to dlhšie, keďže mu peniaze požičané od „Žida Bernátha“ na predplatenie nestačili. Na základe oboch listov sa domnievam, že poslom „ze Kšiny“, čo je najpravdepodobnejšie obec Kšinná pri Uhrovci, bol Žid Bernáth, ktorý zrejme na prosbu Čendekoviča doručil Štúrovi list, pričom si Štúr od neho rovno požičal aj peniaze a následne napísal Čendekovičovi list, aby sa s Bernáthom finančne vyrovnal.⁸

V druhom liste oboznámil Štúr Čendekoviča s tým, že sa učí „všem slavenským nářečím“ a následne plánuje prejsť na učenie indickej reči, pričom upozornil, že zobral so sebou aj učebnice židovčiny a francúzštiny.⁹ Pod pojmom židovčina bola v tomto prípade

³ Východiskovým bodom výskumu boli: ORMIS, Ján Vladimír. *Bibliografía Ľudovíta Štúra*. Martin : Matica slovenská, 1958; ďalej štyri zväzky Štúrových listov – pozri AMBRUŠ, Jozef (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra I – III*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1954 – 1960; MATULA, Vladimír (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra IV. Dodatky*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1999; a nakoniec texty Ľudovíta Štúra v pôvodnom znení publikované buď samostatne, alebo v rôznych periodikách. Mal som možnosť nazrieť aj do nespracovaného fondu zvolenského mestského magistrátu z rokov 1847/8 (obdobie, keď Štúr pôsobil ako vyslanec mesta na sneme), avšak nič nové sa mi nepodarilo objaviť. Zachované dokumenty z tohto obdobia boli predovšetkým hospodárskeho charakteru. Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Zvolen, fond Magistrát mesta Zvolen 1323 – 1922 (1934).

⁴ Pavol Čendekovič (* 10. 3. 1804 – † 26. 12. 1855) sa s Ľudovítom Štúrom zoznámil v Uhrovci, kde pôsobil ako vychovávateľ.

⁵ List Ľudovíta Štúra Pavlovi Čendekovičovi zo 16. februára 1835. AMBRUŠ, Jozef (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra I. 1834 – 1843*, s. 20-21.

⁶ *Tamže*, s. 382.

⁷ Podľa Ambruša je na rube lístku cudzou rukou napísané „L. Štúr 16 febr.“ a Štúrovou rukou „w Prešpurku 1835“ – pozri *Tamže*, s. 383.

⁸ O podmienkach pôžičky sa Štúr nezmieňuje. Získanie ďalších informácií o Bernáthovi by si vyžadovalo dlhší archívny výskum, avšak bez záruky úspechu. Na základe neho by sa možno dalo zistiť, čím sa živil a či do Bratislavy cestoval prioritne za iným účelom (napr. obchodne).

⁹ „Já nyní se učím všem slavenským nářečím, přejdem nezadlouho na indyckou řeč neb podobnost má s starou slavkou, i židovčinu sem vzal hore a francouzštinu.“ – pozri list Ľudovíta Štúra Pavlovi Čendekovičovi z 9. mája 1835. AMBRUŠ, Jozef (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra I. 1834 – 1843*, s. 35.

myslená hebrejčina, a to bez akéhokol'vek citového zafarbenia, keďže išlo o štandardný slovenský výraz zachytený aj v Bernolákovom *Slowári*.¹⁰ Nájst' ho môžeme aj v listoch Jána Francisciho.¹¹ Či a do akej miery sa ju Štúr aj naučil, nie je zatiaľ známe.

Prvá obsiahlejšia zmienka Štúra o Židoch, v ktorej sú už vyjadrené aj jeho osobné postoje k nim, sa nachádza v článku *Azya a Ewropa, čili: Určenj Ruska w ohledu na Azyi*, publikovaný v Palkovičovej *Tatranku*.¹² Ten obsahuje pre danú dobu typické opisy a hodnotenia národov v hegeliánskom duchu. Porovnáva v ňom aj indoeurópske a iné národy, vysvetľuje ich príbuznosť, či už jazykovú, alebo inú, pričom hodnotí aj ich prínos pre ľudstvo. V spojitosti so Židmi uvádza ako prvé, že „[u] starých Židů básnictwj se nalezalo na vysokém stupni. Kromě Mogžjše, tohoto diwotworného, wěčně weleslawného muže, genž z poswátného Synai zotročilému lidu swému u prostřed hromu a blesku zákony vydával, pěli Dawid a Šalomaun, pyšnj prawěgšjm Boha poznánjm nad wšecky giné národy, neywjce o welikosti Boha wýtečné zpěwy, nás w pjsnjch swatých došlé, we hradbách králowského Syona, I z a i á š, powstalý z lůna lidu, wznesl se gako orel nad pa[u]štj Jordanskau swými wlastenectwj nadšenými wěštbami, hodnými pohnauti hradbami Syona a gjamati srdce lidu.“¹³

K Židom sa v rámci článku vracia ešte raz na mieste, kde sa zaoberá náboženstvami a ich vývojovými stupňami. V súvislosti so Židmi uvádza, že „[č]istěgšj wšech giných Azyatských náboženstw bylo Ž i d o w s k é, předstawugjcy Boha gako ducha, stwořitele nebe y země, wěčného, bez počátku y konce. U Židů byl Bůh gediný, otočený arcy zbory Angelů, ne wšak podzřizených Bohu, gak sme to u předcházegjcyých národů widěli, gemu tedy samému se klaněli a geho wzywali. W tomto pozůstává wýbornost náboženstw Židowského přede wšemi ginými, ač geště w něm nebylo čisté známosti Boha samého w sobě. Člowěk byl w porobě geho, on přjsný pán člowěka, pročež hleděli Židé uchlácholiti geg tělesnými, widitedlnými oběti. Gakkoli oni na vysoký giž stupeň w náboženstw se wyšinuli, předce tjm rowni byli geště giným náboženstwjm Azyatským bud' přirozeným, bud' wyššjm, že gakož w těchto člowěk se cýtil docela w porobě přjrody aneb modl, tak y oni mněli se býti pauhými Boha swého otroky, odkud newyhnutedlně následowaly oběti rowně gako u giných, božstw swého též tak

¹⁰ BERNOLÁK, Anton. *Slowár Slowenski Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherski : Tomus V. W – Z*. Budae : Typis et Sumtibus Typogr. Reg. Univers. Hungaricae, 1825, s. 4320. Tento výraz sa používal aj v češtine – pozri JUNGSMANN, Josef. *Slownjk česko-německý : Djl. V. W – Z*. Praha : W knjžecj arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy wdowy Fetterlowé, řjzenjm Wáclawa Špinky, 1839, s. 847.

¹¹ „Verejne učí Hlawaček bibličtinu dva razy do týdňa, ale je nebars milý, lebo mu to len tak ide, ako so židowčinou alebo angličtinou.“ – pozri list Janka Francisci Rimavského Augustovi Horislavovi Škultétymu z 19. septembra 1845. ELIÁŠ, Michal (ed.). *Listy Jána Francisciho I. 1840 – 1850*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 98.

¹² ŠTÚR, Ľudovít. *Azya a Ewropa, čili: Určenj Ruska w ohledu na Azyi*. In *Tatranka*, 1841, roč. 2, č. 1, s. 45.

¹³ *Tamže*, s. 45.

*gako Židé, totiž gako pána sylného horliwého sobě předstawugjých. Tento odpor mezy Bohem a neywytěčnějšm geho tworem, člowěkem, odstranil Krystus, spasytel náš, genžto naučil lidi, mysliti sy Boha gako otce lásky plného, milostiwého a sebe gako dítky geho, a tento základek lásky nás s Bohem wjžjý gest ta skála, na njž wystawěl Krystus žádným časem ani žádnau sýlau nezbořitedlné stawenj swé, cýrkew swau. Stupeň tento gest neywyššj, na kterýž se náboženstwj powznesti mohlo.*¹⁴

Z týchto úryvkov vyplýva, že Štúr pozitívne hodnotil prínos židovskej literatúry a náboženstva, ktoré bolo v jeho očiach posledným medzistupňom a substrátom, z ktorého vzišla najvyššia forma náboženstva – kresťanstvo. Podobné nazeranie na Židov a ich náboženstvo bolo bežné aj u iných slovenských osobností danej doby. Ako príklad možno spomenúť Jána Kollára a jeho vianočnú kázeň, v ktorej vysvetľoval, že Ježiš sa narodil medzi Židmi práve preto, lebo neboli modlármi ako ostatné národy, ale poznali jediného pravého Boha.¹⁵

Obsiahly článok o národoch Európy s názvom *Obozreňje sa na stav terajší národov v Europe a v Amerike* zverejnil Štúr aj v *Orlovi tatránskom* (ďalej len *OT*), prílohe *Slovenských národných novín* (ďalej len *SNN*).¹⁶ V ňom sa však opäť venuje prevažne románskym, germánskym a slovanským národom. Židov spomína iba v časti o náboženstvách, kde konštatuje, že „Židovstvo je bez všetkoho vetšjeho značeňja. Viznavačou tejto vjeri sem i tam po Europe roztrúsených počíta sa 1,752,000.“¹⁷

Okrem národopisných prác publikoval Štúr v *SNN* niekoľko úvodných článkov, v ktorých sa venoval vzdelávaniu, príčinám biedy a alkoholizmu. On a ostatní štúrovci bojovali proti pitiu pálenky, keďže v ňou spôsobovanom alkoholizme videli jednu z hlavných príčin biedy slovenského národa. Aj preto sa *SNN* spočiatku podobali na protialkoholické spisy. Z toho hľadiska je pozoruhodné, že práve v Štúrových úvodníkoch sa až na jednu malú výnimku Židia takmer vôbec nespomínajú. Porovnajúc ich s príspevkami iných prispievateľov *SNN* možno dokonca povedať, že sa spočiatku problematike židovských krčmárov takmer úplne vyhol.¹⁸ Spomínaná výnimka sa nachádza v článku s názvom *Spolki*

¹⁴ ŠTÚR, ref. 12, s. 48-49.

¹⁵ KOLLÁR, Ján. Proč že se Bůh synu swému a Spasiteli swěta práwě mezi židowským národem naroditi dal? In KOLLÁR, Ján. *Nedělní, swátečné i příležitostné kázně a řeči*. W Pessti : Tiskem Trattnera a Karoliho, 1831, s. 40-56.

¹⁶ ŠTÚR, Ľudovít. *Obozreňje sa na stav terajší národov v Europe a v Amerike*. In *Orol tatránski*, 1845, roč. 1, č. 2, s. 81-84 (druhá časť). (ďalej iba *OT*)

¹⁷ *Tamže*, s. 81.

¹⁸ Kvantitatívno-kvalitatívnu analýzu príspevkov v *SNN* zameraných na Židov som spracoval v štúdiu DEMJANIČ, Pavol. *Obraz Židov v Slovenských národných novinách*. In *Štúdie z histórie*. Historia nova 9. [online] Bratislava : Stimul, 2015, s. 69-86. Dostupné na internete: <https://phil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino9.pdf>

mjernosti,¹⁹ kde Štúr píše, že „*sedljaci na svoje kotle mnoho držia, ale sú oni pre nich naozajsnuo nešťestja, no ale ich šťastja je pálenka a pri kotloch sa jej muožu lacnejšie nalúchať. Tí čo majú kotle v svojích domoch prichádzajú doma o svoju majetnosť, čo ich nemajú, po krčmách židovských.*“²⁰ V nasledujúcej časti hovoril už o krčmároch vo všeobecnosti a neupresňoval, že by bol myslel len na židovských. Uviedol, že mnohí sedliaci pijú na dlh a dokonca sa tešia, že nemusia najprv nič platiť, no potom sú nemilo prekvapení, keď krčmár v súčinnosti s úradmi prichádza vymáhať svoje pohľadávky.

V predmetnom článku kritizoval Štúr všetko, čo s alkoholom súviselo. Sťažoval sa v ňom, že pijú skoro všetci, skoro vždy a skoro všade; že trpia rodiny a najmä deti, ktoré prichádzajú o budúcnosť; že kvôli páleniciam miznú celé lesy a množstvo potravín (zemiakov, obilia) a že tie sú zároveň zdrojom mnohých požiarov a iných nešťastí. Židov v ňom priamo neoznačuje za príčinu problému, ba dokonca im nevenuje ani zvláštnu pozornosť, iba okrajovo naznačuje, že krčmy sú v ich rukách.

Nasledujúce, z hľadiska židovskej problematiky veľmi dôležité a pravdepodobne Štúrom napísané články vznikli na základe reakcií, ktoré vyvolal príspevok Michala Miloslava Hodžu *Skusi o našom počínaňi* zverejnený v *OT*.²¹ Hodža sa v ňom totiž zameril na problém alkoholizmu, na židovských krčmárov a na šľachtu. Tvrdil, že behom troch rokov minuli ľudia na alkohol toľko peňazí, že by za ne mohli mať postavené školy, chrámy, sirotince a dokonca by sa za ne mohli vykúpiť z poddanstva celé obce. Kvôli tomu sa snažil odhovárať ľudí od pitia pálenky. To sa mu malo podľa jeho vlastných slov aj dariť, ale stretával sa s prekážkami, ktoré mu vytvárali najmä dve spoločenské skupiny – Židia a šľachta.²² Jedni aj druhí mali podľa neho z pálenia a predaja alkoholu nemalé zisky, ktorých sa nechceli vzdať, a preto vystupovali proti zakladaniu spolkov miernosti. Hodža ďalej uviedol, že sa stretol aj s jedným nemenovaným grófom, s ktorým ohľadom pálenky a Židov viedol debatu. Obsah a výsledok rozhovoru týkajúceho sa pálenia alkoholu Hodža nešpecifikoval, no debatu o Židoch popísal detailne. Gróf bol údajne zástancom pokrokového prúdu, ktorý presadzoval znášanosť medzi oboma náboženstvami. Odôvodňoval to tým, že obe náboženstvá majú jedného Boha, jednu vlasť, jedny zákony a navyše, Židia si za posledných dvetisíc rokov vytrpeli mnoho príkoria, a preto by mali byť k nim kresťania zhovievavejší. Hodža s týmito tvrdeniami síce súhlasil, ale pýtal sa, či je znášanosť aj židovskou cnosťou, pretože pre kresťanov je samozrejmosťou, inak by ani kresťanmi nemohli

¹⁹ ŠTÚR, Ľudovít. Spolki mjernosti. In *SNN*, 1845, roč. 1, č. 7-11.

²⁰ ŠTÚR, ref. 19, č. 8, s. 30.

²¹ HODŽA, Michal Miloslav. Skusi o našom počínaňi. In *OT*, 1846, roč. 1, č. 25, s. 194-195.

²² *Tamže*, s. 194.

byť. Podľa Hodžu je problém u Židov v tom, že sa pridriavajú Starého zákona a oddeľujú sa od kresťanov. Žijú medzi nimi ako cudzí a nezlučiteľný prvok, ktorý si nechce osvojiť európske myšlienky. Nestarajú sa podľa neho o nič iné ako o seba, svoj obchod a zopár zákonov, súcitu s kresťanmi vraj nemajú. Ako príklad toho uviedol, že kým mnohí zemanania si uvedomili škody spôsobené na ľudoch pálenkou a začali napomáhať spolkom miernosti, ani jeden z liptovských Židov túto myšlienku vraj nepodporil.²³ Gróf údajne Hodžovi oponoval, že pozná mnohých Židov, ktorí sú vzdelanejší a lepší ako mnohí kresťania, načo Hodža zareagoval tvrdením, že takýto Židia sú Židmi už iba vyznaním, zmýšľaním sú kresťania. Hodža pritom zdôraznil, že títo Židia môžu pokojne zastávať aj vysoké krajinské funkcie, ale „zarití Talmudista je vždi cudziňec v človečenstve, čím že vjacej v krajiňe!“²⁴

Hodžove myšlienky našli negatívnu odozvu v maďarskej tlači. V *Pesti Hirlap* ich kritizoval a označil ako zaostalé človek píšuci pod prezývkou „Lódi“.²⁵ Na Hodžovu obranu bol preto v *SNN* zverejnený článok, ktorého autorom bol najpravdepodobnejšie Ľudovít Štúr.²⁶ Ján Vladimír Ormis ho síce v *Bibliografii Ľudovíta Štúra*²⁷ neuvádza, no pripisuje mu ďalší, ktorý na tento priamo nadväzuje. Na Hodžu totiž reagoval v *Pesti Hirlap* aj Karol Zay,²⁸ čo bolo príčinou, prečo v *SNN* vyšiel druhý obranný článok,²⁹ ktorý, ako už bolo spomenuté, Ormis pripisuje Štúrovi.

V prvom obrannom článku teda najpravdepodobnejšie Štúr tvrdí, že pán „Lódi“ si z Hodžovho článku iba povyberal, čo sa mu hodilo a neuviedol jeho myšlienky v celistvosti. V otázke Židov a ich zrovnoprávnenia je ďalej uvedené, že „[k]ímkolvek sa židovstvo samo ňeoslobodí t. j. kímkoľvek sa za zvláštnu kastu považovať, od kresťanstva sa oddjelať, zisk z druhých ľudí za svojho Boha držať, a všetko len preň stvárať bude; doťjal ver’e ňebude slobodnuo a aňi svet ho celkom ňeoslobodí, čobi s’e akokolvek na mjenku 19. stoletja odvolávali, kolkokolvek sa so zásadami ľudskimi vistatuvati.“ Dôkazom toho, že tieto nedostatky boli skutočné, malo byť vtedy prebiehajúce rozdeľovanie Židov na „reformovaných a starovercou, zaťatích, zaritích Talmudistou, opravd’ivých židou.“ Zároveň je v článku zdôraznené, že sa redakcia teší z pokroku Židov, „bo kdo že bi sa z pokroku ľudstva ňeťešiu – a židovi vzd’elanjemu, takjemu ktorí sa starožidovskjeho ducha

²³ HODŽA, ref 21, č. 26, s. 203.

²⁴ *Tamže*.

²⁵ Autorom reakcie na Hodžu (*Pesti Hirlap*, 1846, roč. 6, č. 666), ktorý sa podpísal prezývkou Lódi, je zrejme novinár a právnik Lajos Szeberényi – pozri ORMIS, Ján Vladimír. Zo starého Uhorska. In *Biografické štúdie*, 1985, roč. 12, s. 94.

²⁶ Prehľad časopisou. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 84, s. 333-334; č. 85, s. 337-338.

²⁷ ORMIS, ref. 3, s. 24.

²⁸ Autorom reakcie (*Pesti Hirlap*, 1846, r. 6, č. 673) na prvý obranný článok bol Štúrov ideologický nepriateľ, gróf Karol Zay.

²⁹ Prehľad časopisou. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 93, s. 37-372.

*strjasou a duchom ľudským alebo inakšje kresťanským sa naplňiu, žjadne práva ľudskje, žjadne slobodi meštjanske odoprjet' nehceme. Takto sa i náš c'ení spolupracovník, p. Hodža, v tomto smisle visloviu, hovorjac, že vzd'elani žid preňho muože biť aj judex curiae; vi s'te ale toto, paňe Lódi, zo zljeho cjelu viňehali. Lahko je tam v Pešti písať a philanthropickí rečnit', mi ale známe čo židovstvo po našich stranách s naším ludom stvára; každod'enňe nám dopisi z tých strán dobehujú ako ohavnje vadi a nedostatki nášho národa podporuje, napomáha, prjestupki rozširuje a ho k nim zvádza, abi ho len zd'jerat' a zisk z ňeho zdrapnúť mohlo. Mi máme misel k uznaňú židovstva, keď sa opravd'ivo vzd'elá, a k polepšeňú jeho stavu nakloňenú, ale máme aj srdce a cit za náš lud, za jeho bjeđu a krivdi, mi čujeme jeho prerážlivje ponosi, tohoto ale citu za náš S l o v e n s k í lud, paňe Lódi, vi sa mať neždáte – a toto je zase veľkí rozd'jel medzi nami!*³⁰

V druhom obrannom článku bola zverejnená kritika na grófa Zaya. Ten si podľa Štúra uzurpoval právo hovoriť za väčšinu evanjelikov, aj keď za ním žiadna väčšina v tejto otázke nestála. Zdôraznil pritom, že gróf Zay sa vo veci Židov iba vezie na aktuálnej módnjej vlne. Následne sa odvolal na informácie z predošlého článku a dodal, že nie je pravda, že židovstvo učí podobne ako kresťanstvo lásku, obetavosť a ľudskosť. *„Kebi náboženstvo židovskuo toto bolo dakedi v sebe obsahovalo, nebolo bi kresťanskuo náboženstvo aňi povstalo, aňi bi ho nebolo treba bývalo, že ale toto celkom v ňom nebolo, že v ňom nebolo láski k bližnemu a ducha ľudskosti, práve preto hovoríme náboženstvo kresťanskuo vistúpiť muselo, a z tejto príčini keď vistúpilo, náboženstvo židovskuo do hlbini aj so všetkimi jeho viznavačmi padlo. Židovskí Jehova bou len Boh židou, len židovskí národ boli jeho d'eťi, jeho národ vivolení, a z tad'jal pošla tá nadutosť a vipínavosť národa židovskjeho nad iních, tá odstrkavosť a zavrhuvaňja všetkjeho inšjeho čo nebolo židovskuo. Že spasiteľ náš Kristus celkom s inším učeňím vistúpiu, za to ho žid'ja preklínali a naposledok ukrižovali. Duch tento náboženský prevjeva i politickí i spoločenský život národa židovskjeho, prevjeva ho ňje len v starožitnosti, ale ten samí duch trímau a dotrímau sa až do najnovších časou, a nič židou od tejto zaťatosti vibaviť a vislobodiť nemuože, len naozajsná, opravd'ivá vzd'elanosť europejská, do ktorej je duch kresťanskí, t. j. duch ľudskí podstatňe zaš'tepení. Práve pre tohoto ducha samolubosti a zaťatosti židovskej odstrčili židou všetkje národi europejske, práve za to žid'ja padli do hlbokjeho poňižeňja a jarma, že nechceli uznať božskuo učeňja proroka z ich strjedku pošljeho, že nechceli uznať ducha ľudskosti. – Toto je na krátko historia trpeňja židovskjeho, ktorá sa skončí kaďenáhle židovstvo duchom ľudským sa ovjat' a naplňit' dá. Mi toto istoňne žjadame pre dobrou ľudstva, pre svedectvo a dokázaňja pravd'ivosti božskjeho učeňja nášho,*

³⁰ Prehľad časopisou. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 84, s. 333-334.

lebo len ten duch, ktorjeho židovstvo ňepoznalo, proti ktorjemu sa zanovito zpjeralo, len ten duch hovoríme pomuože mu k slobode, právu a ľudskosti, a tak vidá sám o sebe svedectvo. Tak ale buďe duch židovskí premnožení. Keď ale toto žjadame, žjadame aj abi zo strani židovskej k tomuto duchu ustaviční a ustaviční pokrok sa stávau, a židovstvo naučilo sa svet ňemať len za krám, ale za ľudstvo, ňedržať len viznavačou vjeri svojej za spolublížnich svojích ale napospol ľudí všetkých. Že je toto tá najslušnejšja a najspravodlivejšja žjadosť, každí rozumní uzná, uzná každí kdo lahostajňe, alebo práve kdo s ňesmyslnou akousi múdrou kiselosťou na kresťanstvo ňepozerá. Lež dosť o tom, o čom bi sa dala kniha písať. Medzitím lutujeme p. grófa že je o historii a náboženstve v tíchto vecach tak zle poučení.“³¹

Oba články predstavujú dohromady najobsiahlejší zdroj informácií ohľadom vnímania Židov Ľudovítom Štúrom. Na základe nich sa možno domnievať, že Štúr mal k Židom žijúcim v jeho dobe vo všeobecnosti negatívny vzťah a odôvodňoval to ich skutkami, ktoré sa snažil vysvetliť na náboženskom základe. Tento výklad pritom pravdepodobne prebrali aj ostatní štúrovci. Židovské náboženstvo malo byť aj príčinou, pre ktorú sa im nemali udeľovať žiadne ďalšie práva. Tie mali získať len po prijatí kresťanských hodnôt.

V *OT* vydáva Štúr následne ešte jeden národopisný článok, a to pod názvom *Život národou*.³² V ňom sa v Hegelovom duchu zamerá predovšetkým na duchovný život národov a plody ich tvorivosti, pričom tvrdil, že mnohé národy, ktoré ho nemali vyvinutý, boli podrobené alebo úplne vyhubené.³³ Najvyššie pritom hodnotil indoeurópske národy a po nich semitské, teda Feničanov, Židov a Arabov, o ktorých sa vyjadril, že „[ň]je sú zásluhy národou tíchto o pokroki národou v živoťe ľudskom tak veľkje, tak znameňitje, ako národou indoeuropejských, medzitím sa im predca mnohje znameňitje zásluhy o duchovnú majetnosť národou odoprjet' ňedajú.“³⁴ Podľa neho len tieto dve skupiny národov tvoria „vlastnú históriu ľudstva“.³⁵

O Židoch v danom článku napísal, že „*ňeboli ňikdi toho domiselnjeho, náhodčivjeho a podujímavjeho ducha ako ich pokrevní Feničaňja, za to ale plní túžbi a pohnuťja k Bohu, ktoruo sa v celom ich živote mocňje prebija. V loňe tohto národa a z veľkej čjastki na základe od ňeho položenom virástou najvžňešeňejší poklad človečenstva, náboženstvo kresťanskuo, proti ktorjeho puosobeňu na ľudstvo puosobeňja každjeho druhjeho vinálezku, každjeho druhjeho d'ēja d'aleko na zad stojí. Národí k tomu, k čomu už teraz došli, vichovali sa podstatňe pod vtokom a ved'eňím kresťanstva, sám len národ ten, v ktorjeho loňe sa ono*

³¹ Prehľad časopisou. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 93, s. 371-372.

³² ŠTÚR, Ľudovít. Život národou. In *Orol tatránski*, 1846, roč. 2, č. 41-43.

³³ *Tamže*, č. 41, s. 323.

³⁴ *Tamže*, č. 42, s. 330.

³⁵ *Tamže*, s. 331.

zmohlo, zanovito sa porťi ňemu zaťau a ňijakím činom abi ho prijau ňebou k nakloňeňú, preto ale je on čo do historickjeho rozviťja krest'anstva i bez zásluhi, a za svoju zanovitost' ňeušjeu náležitej odplate. "³⁶ V závere článku ešte spomenul negatívne úkazy (kastový systém, nevoľníctvo) niektorých náboženstiev a spoločenstiev, pričom Židom zazlieval, že „[v]o všetkých týchto vzťahoch ešte aj v Židovstve panuje veľká a prísna slúžobnosť: človek sa zviťja pred Bohom v prachu; kráľovi skoro celkom oddať sa musí atď. "³⁷

Zopakoval teda predošlý motív, v ktorom vystupujú Židia ako substrát, z ktorého vzniklo krest'anstvo a že ich najväčšou chybou bolo neprijatie nového náboženstva. Dôsledkom toho podľa Štúra upadli a prestali ďalej prispievať k pokroku ľudstva. Presne ten istý názor zastával aj Kollár v už spomínanej kázni, keď o Židoch hovoril, že boli kedysi veľkým a slávnym národom, ktorý daroval svetu Ježiša, no sami jeho učenie odmietli a následne ich postihli mnohé nešťastia, dôsledkom ktorých upadli.³⁸

V spojitosti s krčmami možno ďalšiu zmienku o Židoch nájsť v Štúrovom článku *Kďe leží naša bjeda?*, ktorý vyšiel v *SNN* v roku 1847.³⁹ V ňom sa pokúšal vysvetliť, že príčinou biedy slovenského národa boli dlhotrvajúce poddanstvo, nevzdelanosť a alkoholizmus, pričom v súvislosti so Židmi tvrdil, že „[d]obre tejto našej upadnutosti vedeli užitiť naši páni, nastavjúc všade po svojich statkach hromadi páleňic, až celje osadi za tímto smradom zapáchali, a nasádzujúc všade po krčmách úskočných Židov, virafi[n]ovaních zvodcov k pijanstvu. [...] Kďe máš tak rečení kašťjel, alebo kďe čo akú chalupu zemjansku, tam istotne v blízkosti máš i páleňicu, a keď je sed'em takrečenicich compossessorov v d'ed'ine, máš tam sed'em očaďeních čvargjarňi pálenčeních a sed'em krčjem s tol'ko potomkami Abrahamovimí. [...] To robotuvaňja, tje dávkí sôužobnje veru len peknú čjastku nám z našej majetnosti a pilnosti odberajú, tje páleňice a smradlavice, tje to strážnice a pomňiki našej služobnosti, veru len našich ľud'i jedneho po druhom o zem na užitok Židov ud'jerajú. "⁴⁰

Hlavná kritika tohto článku smerovala na šľachtu, ktorá podľa Štúra využívala úpadok slovenského národa na vlastné obohatenie. Pálenice a krčmy prirovnával k zlatým baniam, z ktorých zemepáni mali údajne ťažiť viac ako z robotnej povinnosti poddaných. Židia boli v tomto prípade spomenutí len okrajovo a vystupovali tu ako nástroj zemepánov. Štúr ich pritom považoval za úskočných (zákerných, ľstivých) a rafinovaných zvodcov k pijanstvu. V tom istom článku však pracoval s Mojžišom a Židmi ako príkladom toho, že vzdelávať a pozdvihnúť národ je možné len vtedy, ak je slobodný, pričom tvrdil, že „[č]ist'ejšje božskuo

³⁶ *Tamže*, s. 330-331.

³⁷ ŠTÚR, ref. 32, č. 43, s. 337.

³⁸ KOLLÁR, ref. 15, s. 40-56.

³⁹ ŠTÚR, Ľudovít. *Kďe leží naša bjeda?* In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 201-208.

⁴⁰ *Tamže*, č. 202, s. 805; č. 203, s. 809.

*učeňja Mojžiš svojmu ludu len už na púšti, už teda na slobod'e, prednášau – a tam ho k ňemu nakloňiu; v Aegyptskom rabstve nič bi ňebou s tím učeňím u svojho ludu vivjedou, a eš'e predca i na tej púšti to staruo, rabstvu naučenuo pokoleňja ako sa toto učeňja prijať okúňalo, ba práve božskjemu tomuto mužovi sa protivilo a zpjatočným návratom do zeme rabstva vihrážalo.*⁴¹

V článku *Panslavism a naša krajina*⁴² sa Štúr sťažoval na neopodstatnený strach z panslavizmu, ktorý sa mal šíriť Európou. Negatívne vnímal najmä skutočnosť, že maďarskí liberáli potláčajú všetky snahy Slovákov o svoje duševné pozdvihnutie. Tvrdil, že „[l]iberalism maďarskí sa zachit'iu emancipovať židov, tíchto odkundesov prist'ehovaných, a rozbehnuv sa vipljeňit', do t'emnosti a väčšej ňevole uvrhnúť Slovanov, zrábaťelov zeme našej matki, prvích remeselňíkov a prjemiselňíkov v Uhorskej, najstarších jej obivaťelov, ľudí, ktorí sa v každom ohlad'e v zemi Uhorskej viznačili, zem Uhorskú krvou svojou poljali a všelijakími zásluhami o ňu sa okrili.“⁴³ Následne však vyjadril vieru v pozitívnu zmenu zmýšľania Maďarov, pričom dodal, že Slovanom nebudú pomáhať „z módi“, ako to podľa Štúra robili napríklad pri emancipácii Židov, ale že to budú myslieť úprimne.⁴⁴ Nepáčilo sa mu teda, že maďarskí liberáli podľa neho uprednostňovali Židov pred Slovákami.

Židov spomenul Štúr aj na svojom vystúpení na uhorskom sneme 1847/8, kde zastupoval mesto Zvolen. Použil pritom časť o židovských krčmároch zo svojho článku *Kd'e leží naša bjeda?*, ktorú doplnil hanlivými výrazmi. Prejav odznel 21. decembra 1847 a bol vytlačený na stránkach *SNN*.⁴⁵ Konkrétne v ňom uviedol, že „zásluhy ludu o dobro a zdržuvaňja krajini ňje sú posjal uznanje od krajini, nuž a jakože ich uznali daktorje panstvá? Hroznje páleňice nastavali a krčmi rozmnožili tak, že kd'e v jednej d'ed'ine 10 spolumajiťelov (kompossessorov) bolo, d'esať krčjem sa vistavälo, do ktorích sa háved' zberbi židovskej dostala, ktorá bez všetk'eho svedomja lud lúpi a zod'jera, abi veľkje árendi zaplatiť mohla, tak že najme v hornej čjastke vlasti našej, kd'e je zem ňeúrodná a moc židov i kompossessorov, v moc obcach lud celkom na mizinu višjeu. Pustnú všad'e obce, žid'ja opanúvajú sudcovskou exekúciou sed'eňja uboh'eho ludu, ktorí sa z domu vist'ehuvať, od rod'ini svojej a známich odobrať a do šíreho sveta sa pust'it' musí, abi tam zomreu a zakapau. ňechcem tuná pripomínať tohto mrcha gazdovstva druhje následki, bo mislím, že bude k tomu ind'e príležitosti, slova ňepovjem o z tad'jalto viťekajúcej demoralizácii

⁴¹ ŠTÚR, ref. 39, č. 206, s. 822.

⁴² ŠTÚR, Ľudovít. *Panslavism a naša krajina*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 215-218, s. 857-858; 861-862; 865; 869-870.

⁴³ *Tamže*, č. 218, s. 869.

⁴⁴ *Tamže*.

⁴⁵ ŠTÚR, Ľudovít. *Sňemová reč Ľudevíta Štúra, vislanca mesta Zvolena, v záležitosti urbárskeho odkúpeňja*. In *SNN*, roč. 3, č. 252, s. 1008; č. 253, s. 1012; č. 254, s. 1016.

*a zkažení ľudu, ale ňemuožem sa zdržať abi s bolesťou ňeprereknuv, že toto planuo gazdovstvo, toto hroznuo páleňičjarstvo hlavňou príčinou bolo tej hladomri, ktorá po horňích vid'jekach Uhorskej panovala.*⁴⁶

V tomto prejave boli Židia, ktorí bezcharakterne zdierali ľudí, aby mohli zaplatiť vysoké poplatky za nájom krčiem, Štúrom opäť označení ako nástroj zemepánov. Z citovaného textu a z predošlých príspevkov teda jasne vyplýva, že problém alkoholizmu vnímal Štúr veľmi vážne a v danom období vystupoval ostro, avšak v rámci možností, proti všetkým, ktorí sa na ňom podieľali.

V ďalšom, kratšom snemovom vystúpení na 41. oblastnom zasadnutí z 21. januára 1848 sa Štúr pridal k ostatným zástupcom miest, ktorí požadovali, aby ostal zákaz pobytu Židov v banských oblastiach aj naďalej platný. Vyhlásil, že „[n]áradu vel. zasl. Bistrickjeho vislanca, abi žid'ja i na ďalej v banskich mestách bývať ňemohli, i ja z mojej strani podporujem a v meňe mojich visjelaťelov žjadam, abi sa židom toto právo i na ďalej odoprelo, najme teraz, kd'e žid'ja do našej vlasti a najme do horňích jej strán v celích hrbach sa hrnú a s'ehujú. Ako puosobja žid'ja na náš bjedni lud, je známo; vicicjavajú oňi jeho krú ako pijavice.“⁴⁷ Okrem SNN zverejnili poslednú časť Štúrovej reči aj v *Pressburger Zeitung*. Autor daného článku uviedol, že proti prijatiu Židov sa vyjadril za Zvolen aj Ľudovít Štúr, ktorý Židov nazýva pijavicami vyciciavajúcimi chudobnému ľudu krv.⁴⁸

Postoje jednotlivých vyslancov k riešeniu židovskej otázky boli rôznorodé. Niektorí chceli, aby do Uhorska neboli vpustení žiadni ďalší Židia a tí, ktorí tam už žili, mali byť vyhostení. Druhým extrémom boli vyslanci, ktorí požadovali vpustenie všetkých Židov do Uhorska.⁴⁹ Medzi týmito protipólmi sa nachádzalo spektrum kompromisných riešení, ktoré boli poháňané náboženskými, filozofickými a ekonomickými pohnútkami. Štúr sa v tomto spektre pohyboval zrejme niekde na reštriktívnej strane, avšak doposiaľ nie je známe, že by mal extrémne vyjadrenia požadujúce vyhostenie všetkých Židov. Na sneme sa musel riadiť podľa inštrukcií, ktoré mu mesto Zvolen udelilo, avšak na základe doterajšieho výskumu možno povedať, že v určitých otázkach, ktoré priamo neboli obsiahnuté v inštrukciách, konal aj podľa vlastného uváženia.⁵⁰ Jednou z týchto otázok bolo pravdepodobne aj postavenie

⁴⁶ ŠTÚR, ref. 45, č. 253, s. 1012.

⁴⁷ Krajinskí snem. In SNN, 1848, roč. 4, č. 257, s. 1025.

⁴⁸ „In gleichem Sinne spricht Stur von Neusohl, und nennt die Juden die Bluteigel, welche dem armen Volke das Blut aussaugen.“ – pozri ref. 41. Cirkularsitzung. In *Städtische Preßburger Zeitung*, 1848, roč. 84, č. 10-11, s. 92.

⁴⁹ *Denňík Domáci: Sabolčská stol.* In SNN, 1847, roč. 3, č. 234, s. 934; *Denňík Domáci: Boršodská stolica.* In SNN, 1847, roč. 3, č. 232, s. 927; Krajinskí snem. In SNN, 1848, roč. 4, č. 251, s. 1001.

⁵⁰ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr*, s. 209-244.

Židov.⁵¹ V tomto ohľade je zaujímavé aj jeho hlásenie z 22. februára 1848 adresované mestu Zvolen. V celej správe totiž iba v súvislosti so Židmi vyslovene spomína, ako hlasoval, pričom vyjadril aj „zvláštnu spokojnosť“ nad výsledkom hlasovania.⁵²

Z obdobia revolúcie sa nám zachoval Štúrom písaný list adresovaný Ľudovítovi Semianovi, evanjelickému kaplánovi a v tom čase aj veliteľovi myjavskej posádky, v ktorom porúča „*Mijavských Izraelitov*“ do jeho opatery a ochrany, a to ako odmenu za ich dodávky pre slovenskú výpravu.⁵³

Posledné známe stanovisko Ľudovíta Štúra k Židom sa nachádza v jeho diele *Slovanstvo a svet budúcnosti*. V ňom tvrdil, že „[a]by mohlo zemianstvo svoj ľud lepšie zdierať a aby tak čím viac vyťažilo v svoj prospech z jeho úbohej kože, využilo v tomto svojom úpadku Židov, ktorým prenajímalo jeho majetky. Mukám a utrpeniu ľudu nebolo konca-kraja. Tento cudzí národ, nespojený nijakým putom s naším národom, národ, ktorý zo zásady zavrhol kresťanstvo a preto nepoznal lásku k blížnemu, hrozným spôsobom šafáril medzi našimi kmeňmi. Bezohľadne vyciaval v svoj prospech a v prospech zemianstva úbohý ľud a snažil sa ho mnohorakým spôsobom zviest' a morálne rozložiť, nemilosrdne a s podporou zemianstva ho pripravoval o majetok. Odtiaľ pramení hlboká antipatia našich kmeňov voči tomuto Bohom zabudnutému národu, a na druhej strane silný odpor voči zemianstvu, ktoré ľud považoval za príčinu takéhoto zlého zaobchádzania a cítil sa ním vydaný napospas cudzím, bezcharakterným kramárom.“⁵⁴

Táto posledná doteraz známa zmienka o Židoch v sebe spája a zároveň dopĺňa už skôr spomenuté tézy. Obohatením je najmä jeho tvrdenie, že voči Židom a zemepánom existovala v spoločnosti silná antipatia, ktorá mala vyplývať z ich činnosti.

Súhrne možno povedať, že v zachovaných vyjadreniach Ľudovíta Štúra o Židoch existoval určitý vývoj. Z jeho študentských čias poznáme iba zmienky, ktoré buď vôbec nemajú hodnotiaci charakter, alebo súvisia iba s náboženskou tematikou a ich pôsobením v minulosti. Až počas rokov 1845 – 1848 sa táto situácia zmenila, a to vďaka rozhodnutiu štúrovcov orientovať svoju činnosť na problémy slovenského, prevažne roľníckeho obyvateľstva a možnostiam, ktoré ponúkali *SNN* a *OT*.

⁵¹ Doposiaľ sa v archívoch nepodarilo mne ani iným bádateľom nájsť inštrukcie od mesta týkajúce sa židovskej otázky.

⁵² „*Na tomto zasadání ponížene podpísaný s väčšou časťou slobodnokrál'ovských miest bol medzi viacerými za to, aby sa Židom výhody z 29. zák. článku z roku 1840, zvlášť ohľadom ich bývania v mestách, nepovoľovali. Tento návrh k našej zvláštnej spokojnosti ostal a bol prijatý.*“ – pozri slovenský preklad správy v PINKA, Ján Mieroslav; ZACHAR, Koloman. *Štur a Zvolen : Tri neznáme listy Ľudovíta Štúra*. Martin : Matica slovenská, 1967, s. 12.

⁵³ List Ľudovíta Štúra Ľudovítovi Semianovi z 25. septembra 1848. AMBRUŠ, Jozef (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra III. Dodatky*, s. 50-59; pozri aj poznámky na s. 182-183.

⁵⁴ ŠTÚR, Ľudovít. *Slovanstvo a svet budúcnosti*, s. 119.

Domnievam sa, že Štúr v historicko-filozofickej rovine uznával prínos Židov a židovstva pre ľudské dejiny a kladne vnímal, že predstavovalo substrát, z ktorého vzniklo kresťanstvo. Negatívne však hodnotil, že samotní Židia toto nové náboženstvo odvrhli. V tom mali podľa neho prameniť aj príčiny neskorších problémov medzi kresťanmi a Židmi. Poukazoval pritom hlavne na negatívne javy spojené s pálením a predajom alkoholu. Odpoveď na otázku, prečo Židia zneužívajú nevedomosť mnohých slovenských roľníkov a neprekáža im, že ich takýmto spôsobom úplne ruinujú, videl práve v židovskom náboženstve. Zastával totiž názor, že láska k blížnemu u Židov končí pri Nežidoch. Podľa Štúra ich už za svojich blízkych nepovažovali, a preto nemali žiadne výčitky, keď svojím konaním zbedačili celé dediny, a to bol podľa mňa aj jeden z dôvodov, prečo nechcel, aby získali ďalšie práva. Tie mohli získať len po zavrnutí svojej viery a po prijatí kresťanských hodnôt. Štúrove výčitky však nekončili iba pri Židoch. V konečnom dôsledku ich vnímal iba ako nástroj šľachty, ktorá prostredníctvom nich ubíjala slovenských sedliakov a udržiavala ich v nevedomosti a biede.

V otázke zdrojov jeho postojov zohrávali zrejme najväčšiu úlohu články prispievateľov *SNN* a *OT*, ktoré opisovali pôsobenie Židov v Uhorsku a najmä v oblastiach obývaných Slovákmi. Len ťažko však možno zistiť, či sa aj on sám s nimi pravidelne stretával a aké boli jeho osobné skúsenosti. Prišiel s nimi do kontaktu napríklad počas svojho pôsobenia ako úradník (v roku 1834) na panstve grófa Zaya, ktorého neskôr obviňoval z módnych prožidovských postojov? Ako vnímal Žida Bernátha, od ktorého si požičal peniaze? Zmenilo sa v jeho názoroch niečo počas revolúcie 1848/9?

Zrejme ani po intenzívnejšom výskume sa nepodarí tieto otázky zodpovedať a my sa budeme môcť aj naďalej iba domnievať, čo presne formovalo v tejto veci jeho názory. Vzťah Štúra k Židom je však potrebné vnímať v dobovom kontexte. Medzi štúrovcami a Židmi existoval totiž konflikt záujmov. Jedna strana sa usilovala o odstránenie alkoholizmu a o zakladanie vlastných sporiteľní, zatiaľ čo tá druhá, teda aspoň jej časť, profitovala práve na výrobe a predaji alkoholu, ako aj na požičiavaní peňazí a úžere. Okrem toho tu očividnú úlohu zohrával aj náboženský a slovensko-maďarský konflikt. Netreba sa preto na základe Štúrových vyjadrení uchýľovať k zovšeobecňujúcim záverom, že všetci Židia cielene škodili Slovákom, ale ani k tomu, že Štúr bol jednoducho „antisemita“. Minulosť totiž nie je čierno-biela a platí to aj v tomto prípade.

Jews in Correspondence and Works of Ľudovít Štúr

This study is focused on a perception of the Jews by Ľudovít Štúr, an important person of the Slovak national movement of the first half of the 19th century, who is mostly known for his codification of the Slovak language. By studying his personal letters and publications, the author has tried to compile all his notions about the Jews in a chronological order and to create a compound picture of his views. Štúr appreciated the contribution of the Jews to human history as well as to appreciate them as predecessors of Christianity, but being himself a Christian, he believed that the fact that they stayed Jews after the rise of Christianity, tossed them away from the righteous way of life. He believed the Jews had been separating themselves from non-Jews and that they had also had no love for Non-Jews. In his opinion, that was a main source of problems which were related to the Jews, like usury and alcohol brewing. Štúr saw the only possible way of their emancipation in accepting Christian values.

Keywords: Jews, Ľudovít Štúr (1815 – 1856), Slovak-Jewish relations

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

DEMJANIČ, Pavol. Židia v listoch a publicistike Ľudovíta Štúra. In *Štúdie k jubileu Ľudovíta Štúra*. Historia nova 10. [online] Bratislava : Stimul, 2016, s. 34-47. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino10.pdf>